

(foto: Katie Smith)

Van de eerste naar de tweede graad: ingrediënten van een goede keuze

Veerle Briers, Veerle Germeijs, Peter Theuns, Annemie Bos, Ides Depotter en Karine Verschueren

Bij de overgang van de eerste naar de tweede graad van het secundair onderwijs kiezen leerlingen een onderwijsvorm en studierichting of een opleiding in het stelsel van leren en werken. Deze keuze is belangrijk en niet altijd makkelijk. De meeste scholen, ondersteund door het CLB-team, helpen leerlingen en hun ouders dan ook bij het maken van deze keuze.

Hoewel de keuze bij de overgang van de eerste naar de tweede graad belangrijk is, bestaat in Vlaanderen weinig onderzoek over hoe leerlingen precies deze studiekeuze maken. Een van de doelen van het OLB-project is om dit studiekeuzeproces en de gevolgen ervan te bestuderen. In dit artikel geven we een samenvatting van enkele onderzoeksresultaten hierover. De resultaten bieden handvatten voor hoe school en CLB deze leerlingen bij hun keuze kunnen begeleiden en ondersteunen!

In kaart brengen van het keuze-proces van leerlingen

Om zicht te krijgen op hoe leerlingen een studiekeuze maken, onderscheidt men in Vlaanderen sinds enkele jaren verschillende keuzetaken (1) of keuzeacties (2). Deze keuzetaken worden in scholen en CLB's ook gebruikt bij de onderwijsloopbaanbegeleiding van leerlingen (bv. Op Stapreeks, VCLB).

Studiekeuzetaken

1. Oriënteren of sensibiliseren
De leerling wordt zich bewust van het feit dat hij² voor een belangrijke keuze staat.

2. Exploreren van zichzelf of zelfconceptverheldering
Om een goede keuze te kunnen maken, moet de leerling nadenken over zichzelf, onder meer over wat hij graag doet en wat hij goed kan.

3. Exploreren in de breedte of horizonverruiming
De leerling zoekt naar algemene informatie over de verschillende mogelijke studierichtingen en verschillende beroepen die er bestaan.

4. Exploreren in de diepte
De leerling zoomt in op een aantal studierichtingen of beroepen die hem interesseren en vraagt hierover meer gedetailleerde informatie op.

5. Beslissingsstatus of beslissen
Op basis van alle informatie die de leerling verzameld heeft, hakt hij de knoop door.

6. Binden
Na het maken van een keuze moet de leerling zich verankeren met zijn keuze.

Studiekeuzetakenvragenlijst

Om na te gaan in welke mate tweedejaars secundair onderwijs werk maken van hun studiekeuze voor het derde jaar, ontwierpen we de Studiekeuzetakenvragenlijst 2e jaar SO, of kortweg STV-2 (zie box 1 voor achtergrond bij de ontwikkeling). De STV-2

bevraagt de verschillende studiekeuzetaken die een leerling idealiter doorloopt bij het kiezen van een studierichting. We legden de leerlingen in het derde trimester van hun tweede jaar SO de STV-2 voor:

De verschillende studiekeuzetaken zijn geen opeenvolgende fasen die in een vaste volgorde doorlopen worden. Een leerling kan ze bijvoorbeeld ook gelijktijdig uitvoeren of van de ene keuzetaak naar een andere overgaan, om vervolgens terug de eerste taak op te nemen.

Verband tussen studiekeuzetaken

Of er een samenhang bestaat tussen de verschillende studiekeuzetaken in het tweede jaar, gingen we na door correlaties te berekenen (zie tabel 2). Tussen de keuzetaken oriënteren, exploreren van zichzelf en exploreren van de omgeving bestaan er matige tot sterke positieve correlaties. Dit betekent dat, globaal genomen, een leerling die zich meer bewust is van het feit dat hij voor een belangrijke keuze staat, ook beide exploratietaken meer zal uitvoeren. Tussen oriënteren en beslissingsstatus wordt een zwak negatief verband gevonden, wat erop wijst dat hoe verder leerlingen staan

van het doorhakken van de knoop (d.w.z. lagere score op beslissingsstatus), hoe meer ze beseffen dat ze een studiekeuze moeten maken. Beslissingsstatus hangt zwak positief samen met de hoeveelheid informatie die de leerling meent te bezitten (kennis zelf en omgeving) en sterk positief met binden. Deze laatste twee taken vertonen ook onderling een matig positief verband. Opvallend is dat de schaal 'Kennis zelf en omgeving' met alle studiekeuzetaken een zwakke tot matige positieve correlatie vertoont. Hoe meer de leerling het gevoel heeft voldoende kennis te bezitten, hoe meer hij de verschillende keuzetaken oriënteren, exploreren van zichzelf en van de omgeving uitvoert of uitgevoerd heeft, hoe verder hij staat met het nemen van een beslissing en hoe sterker hij zich verbindt met zijn keuze.

→ De correlaties tussen de studiekeuzetaken illustreren dat de verschillende keuzetaken geen op zichzelf staande taken zijn, maar gerelateerd zijn aan elkaar. Het toont ook dat het werken aan de ene taak een positief effect kan hebben op de andere studiekeuzetaken.

BOX 1. ONTWIKKELING VAN DE STUDIEKEUZETAKENVRAGENLIJST 2^e JAAR SO (STV-2)

De Studiekeuzetakenvragenlijst voor leerlingen van het 2e jaar secundair onderwijs is gebaseerd op de Vragenlijst Studiekeuzetaken (VST (6), (7)).

De VST is een zelfrapportagevragenlijst waarbij de leerling zichzelf beoordeelt op verschillende keuzetaken bij de overstap van het secundair naar het hoger onderwijs. Voor ons onderzoek werd de VST ingekort en de items werden aangepast voor leerlingen in het tweede jaar secundair onderwijs. Naar analogie met de VST werden er meerdere taken onderscheiden die belangrijk zijn voor het proces van het maken van een keuze voor een studierichting. Uit onderzoek blijkt dat naast deze studiekeuzetaken ook de mate waarin de leerling denkt zichzelf en zijn omgeving goed te kennen, een invloed heeft op de kwaliteit van de keuze (5). In de STV-2 is er daarom ook een schaal opgenomen die dit nagaat.

Oorspronkelijk werd de vragenlijst ontwikkeld rond negen schalen (oriënteren, exploreren van zichzelf, exploreren van de omgeving in de breedte, exploreren van de omgeving in de diepte, hoeveelheid kennis die de leerling denkt te bezitten over zichzelf, hoeveelheid kennis die de leerling denkt te bezitten in de breedte, hoeveelheid kennis die de leerling denkt te bezitten in de diepte, beslissingsstatus, binden). Om na te gaan of het zinvol is elke schaal te onderscheiden, voerden we een factoranalyse uit. De schaal 'Beslissingsstatus' werd niet mee opgenomen in de factoranalyse omdat deze schaal maar uit een item bestaat. In een factoranalyse werd de veronderstelde achtfactorenstructuur echter niet teruggevonden in de data. Een vijfactorenmodel bleek inhoudelijk het best te interpreteren. De interne consistentie van de zo bekomen vijf schalen van de STV-2 blijkt goed: 1) Oriënteren (Cronbachs $\alpha = .82$, 6 items), 2) Exploreren van zichzelf ($\alpha = .83$, 12 items), 3) Exploreren van de omgeving ($\alpha = .86$, 11 items), 4) Kennis zelf en omgeving ($\alpha = .86$, 7 items) en 5) Binden aan de keuze ($\alpha = .83$, 5 items).

De schalen van de STV-2 staan in tabel 1.

SCHAAL	VOORBEELDITEM	ANTWOORDSCHAAL	AANTAL ITEMS
Oriënteren op de keuze	Ik denk vaak aan het feit dat ik een keuze voor volgend schooljaar moet maken.	1 2 3 4 5 helemaal niet helemaal wel	6
Exploreren van zichzelf	Hoe vaak heb je dit schooljaar het volgende gedaan: nagedacht over wat ik goed en minder goed kan?	1 2 3 geen enkele keer soms vaak	12
Exploreren van de omgeving	Hoe vaak heb je dit schooljaar het volgende gedaan: informatie verzameld over wat je kan kiezen in het derde jaar?	1 2 3 geen enkele keer soms vaak	11
Beslissingsstatus	Sommige leerlingen weten al wat ze volgend schooljaar zullen volgen, andere leerlingen twijfelen nog tussen verschillende mogelijkheden. Hoe zit dat bij jou?	1. Ik weet het nog helemaal niet. 2. Ik twijfel nog tussen een aantal richtingen en heb geen voorkeur. 3. Ik twijfel nog tussen een aantal richtingen, maar heb wel een voorkeur. 4. Ik heb mijn keuze gemaakt.	1
Binden aan de keuze	Ik sta achter mijn keuze.	1 2 3 4 5 helemaal niet waar soms niet waar/ waar helemaal niet waar soms waar helemaal waar	5
Kennis zelf en omgeving	Ik weet wat ik goed kan en wat ik minder goed kan.	1 2 3 4 5 helemaal niet waar soms niet waar/ soms waar waar helemaal waar	7
Totaal:			42

Tabel 1. Schalen van de StudiekeuzeTakenVragenlijst-2 (STV-2)

	Oriënteren	Exploreren zichzelf	Exploreren omgeving	Beslissingsstatus	Binden	Kennis zelf en omgeving
Oriënteren	1					
Exploreren zichzelf	.47*	1				
Exploreren omgeving	.44*	.55*	1			
Beslissingsstatus	-.14*	-.06	-.08	1		
Binden	-.05	.07	.04	.55*	1	
Kennis zelf en omgeving	.30*	.31*	.24*	.17*	.33*	1

* Correlatie is significant op het .01-niveau

Tabel 2. Correlaties tussen de studiekeuzetaken

Hoe doen leerlingen het in het tweede jaar secundair onderwijs op de keuzetaken?

Uit onderzoek bij laatstejaars secundair onderwijs blijkt dat het goed doorlopen van keuzetaken belangrijk is voor het studiesucces in het hoger onderwijs (3, 4). Werk maken van studiekeuzetaken is dus belangrijk. In ons onderzoek gingen we na hoe ver leerlingen op het einde van het tweede jaar secundair onderwijs staan met de verschillende studiekeuzetaken. Hiervoor berekenden we voor elke leerling per schaal van de STV-2 zijn gemiddelde schaalscore. Van deze gemiddelde schaalscores van alle leerlingen en van het item over beslissingsstatus stelden we vervolgens een frequentietabel op. Wanneer in de bespreking hieronder voor de schaal 'Oriënteren op de keuze' bijvoorbeeld staat dat 38% van de leerlingen schaalpunten 1, 2 of 3 heeft aangeduid, dan betekent dit dat 38% van de leerlingen een gemiddelde schaalscore heeft behaald van maximum 3. Daarnaast

Keuzetaak (antwoordschaal)	Gemiddelde	Antwoordschaal
Oriënteren op de keuze (1-5)	3.37	1 2 3 4 5 helemaal niet helemaal wel
Exploreren van zichzelf (1-3)	2.03	1 2 3 geen enkele keer soms vaak
Exploreren van de omgeving (1-3)	1.79	1 2 3 geen enkele keer soms vaak
Binden aan de keuze (1-5)	4.02 ¹	1 2 3 4 5 helemaal niet waar soms niet waar/ waar helemaal niet waar soms waar helemaal waar
Kennis zelf en omgeving (1-5)	3.79	1 2 3 4 5 helemaal niet waar soms niet waar/ soms waar waar helemaal waar

Tabel 3. Gemiddelde scores op de studiekeuzetaken

¹ Dit gemiddelde werd berekend voor leerlingen die een studierichting hebben gekozen en voor leerlingen die nog geen studiekeuze hebben gemaakt, maar wel al een voorkeur hebben voor een richting.

berekenden we ook de gemiddelde score van een schaal: dit is het gemiddelde van de gemiddelde schaalscores van alle leerlingen op die schaal. Wanneer de schaal uit vijf schaalpunten bestaat,

wordt een gemiddelde score die onder het schaalgemiddelde van 3 valt als een lage score beschouwd en is een hoge score een gemiddelde dat zich aan de bovenkant van de schaal situeert. Deze gemiddelde schaalscores staan in tabel 3.

De verschillende studiekeuzetaken zijn geen opeenvolgende fasen die in een vaste volgorde doorlopen worden.

Voor elke studiekeuzetaak bespreken we de resultaten uit het OLB-onderzoek. Gekoppeld aan deze resultaten geven we enkele suggesties als implicaties voor onderwijsloopbaanbegeleiding.

Hoeveel werk maken leerlingen in het 2e jaar SO van hun studiekeuze? (foto: Goran Anicic)

Oriënteren

Wanneer we kijken in welke mate tweedeaars secundair onderwijs de verschillende studiekeuzetaken hebben uitgevoerd, blijkt voor de schaal 'Oriënteren op de keuze' dat 38% van de leerlingen deze taak niet of nauwelijks heeft uitgevoerd (schaalscore 1, 2 en 3). De gemiddelde score op deze schaal wijst erop dat gemiddeld genomen de leerlingen niet sterk gericht zijn op de keuze waar zij voor staan, zeker gezien de bevraging plaatsvond in het derde trimester van het schooljaar.

Wanneer we naar de antwoorden op enkele items van de Oriënterenschaal kijken, dan blijkt dat de meeste leerlingen wel hun best willen doen om een goede studiekeuze te maken. Eenenzeventig procent van de leerlingen geeft een score 4 of 5 op de vraag 'Ik wil mijn best doen om een goede keuze voor volgend schooljaar te maken.' Als we daarentegen kijken naar het item dat peilt naar zijn hebben om na te denken over de studiekeuze ('Ik heb zin om na te denken over wat ik volgend schooljaar zou kiezen.'), dan zien we dat slechts 37% van de leerlingen aangeeft dat dit op hem van toepassing is. Leerlingen willen zich dus wel inspannen om een goede keuze te maken, maar hun intrinsieke motivatie om te kiezen is vrij laag. Het maken van een studiekeuze wordt vooral beschouwd als een opgave, als iets dat zij 'moeten' doen, maar waarover zij niet graag nadenken.

→ Deze resultaten tonen dat het belangrijk is om bij het begeleiden van het studiekeuzeproces te benadrukken dat het kunnen kiezen van een studierichting een kans is om de eigen toekomst mee vorm te geven.

→ Ook bij individuele begeleiding bij een vastlopende keuze is het belangrijk om niet de nadruk te leggen op het moeten maken van een studiekeuze, maar om op een motiverende en enthousiasmerende manier het keuzeproces van de leerling te ondersteunen. Op die manier kan men de leergierigheid, zelfbepaling en betrokkenheid op de eigen loopbaan stimuleren. Die elementen zijn kernaspecten van loopbaancompetentie of 'career adaptability' (5) en zijn belangrijk voor alle loopbaankeuzes die we in ons leven maken. De begeleider kan dit doen door te vertrekken vanuit sterke kanten en toekomst-dromen van de leerling en door zelf enthousiasme uit te stralen.

Exploreren van zichzelf

De schaal 'Exploreren van zichzelf' vraagt na in welke mate de leerling heeft nagedacht over wat hij goed kan, over wat hij graag doet en over zijn studieaanpak. Zesenvijftig procent van de leerlingen geeft aan geen enkele keer of soms hierover nagedacht te hebben.

Als we naar de antwoorden op de items kijken, is het opvallend dat bijna de helft van de leerlingen aangeeft dat ze hun vaardigheden, interesses en studieaanpak niet hebben besproken met hun leerkrachten het afgelopen schooljaar. Afhankelijk van het item duidt 40 tot 45% van de leerlingen aan dat ze hun interesses, vaardigheden en studiemethode geen enkele keer met hun leerkracht besproken hebben het afgelopen schooljaar (schaalpunt 1).

→ Uit deze resultaten blijkt dat leerlingen hun leerkracht weinig gebruiken als aanspreekpunt bij het maken van hun studiekeuze. Om de drempel voor leerlingen te verlagen raden wij leerkrachten aan hun leerlingen aan te moedigen om hun studiekeuze meer te bespreken, door vanuit hun dagelijkse contact met de leerlingen te luisteren naar en te dialogeren met de leerlingen over wat ze graag doen en wat hun vaardigheden zijn. Om leerkrachten bij dit proces te ondersteunen, kan een begeleider materialen en methodieken meegeven (zie keuzeboekjes, reflectieopdrachten en zelftests voor leerlingen die beschikbaar zijn op www.onderwijskiezer.be) maar ook vragen die ze kunnen gebruiken als kapstok voor een (klas)gesprek, zoals 'Waar word jij blij van?' of 'Wanneer vergeet je de tijd helemaal?'.

→ Ook in de individuele keuzebegeleiding kan het, afhankelijk van de aard van het keuzeprobleem, relevant zijn voor de keuzebegeleider om zelfreflectieopdrachten te geven en leerlingen zo te laten stilstaan bij zichzelf.

Exploreren van omgeving

Uit de antwoorden op de schaal 'Exploreren van de omgeving' blijkt dat leerlingen in het tweede jaar secundair onderwijs weinig informatie opzoeken over de verschillende studierichtingen in de tweede graad. Maar liefst 77% van de leerlingen duidt aan dat ze geen enkele keer of soms (schaalpunten 1 en 2) de gevraagde exploratietaken heeft uitgevoerd.

Een mogelijke verklaring voor de lage gemiddelde score op exploreren van de omgeving kan zijn dat leerlingen het gevoel hebben dat ze geen 'nieuwe' studiekeuze moeten maken, maar dat ze de 'studierichting' die ze volgen in het tweede jaar het volgende jaar gewoon verder zullen zetten. De relatief lage gemiddelde score op de schaal 'Oriënteren' wijst ook in die richting. Leerlingen die niet het gevoel hebben een keuze te moeten maken, zullen ook geen informatie zoeken over de verschillende studierichtingen die er bestaan in de tweede graad.

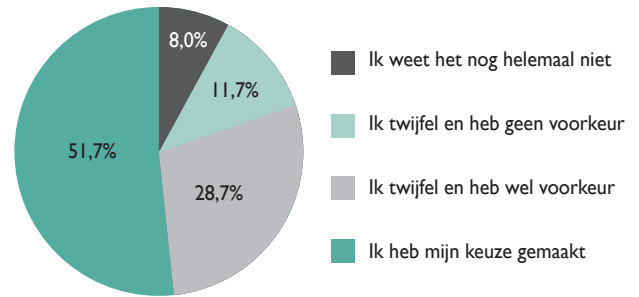
Kennis zelf en omgeving

De lage gemiddelde score op de beide exploratieschalen 'Exploreren van zichzelf' en 'Exploreren van de omgeving' staat in contrast met de hoeveelheid informatie die de leerling denkt te bezitten over zichzelf en zijn omgeving (kennis zelf en omgeving). Slechts 16% van de leerlingen heeft het gevoel over weinig informatie te beschikken. Ook de gemiddelde score op deze schaal duidt erop dat leerlingen gemiddeld hoge scores aankruisen op deze schaal.

→ Hoewel veel leerlingen weinig exploreren, hebben ze wél het gevoel goed geïnformeerd te zijn. Dit gevoel kunnen we beschouwen als het intern kompas: de leerling heeft het gevoel te weten wat hij goed kan en graag doet en meent te weten welke studierichtingen er bestaan. Deze informatie geeft hem het gevoel te weten welke richting hij uit wil gaan. Maar het gevoel hebben dat men over voldoende informatie beschikt, strookt niet noodzakelijk met de realiteit. Daarom is het volgens ons belangrijk dat onderwijsloopbaan-begeleiders in hun begeleiding nagaan of er een verschil bestaat tussen de uitgevoerde exploratie en het gevoel over voldoende informatie te beschikken. Dit kunnen zij doen door met de leerling te bespreken of hij heeft stilgestaan bij zichzelf en welke informatie hij heeft opgevraagd over de studierichtingen in de tweede graad. Wanneer dan blijkt dat een leerling meent dat hij genoeg informatie heeft, maar die ideeën nog niet heeft afgetoetst, kan de begeleider hem aansporen om van beide exploratietaken werk te maken, door bijvoorbeeld informatiebrochures door te nemen of te praten met de klasleerkracht over zijn kwaliteiten.

“Leerlingen beschouwen het maken van een studiekeuze vooral als een opgave, als iets dat zij 'moeten' doen, maar waarover ze niet graag nadenken.

Figuur 1. 'Weet je al wat je volgende jaar zal kiezen?' (beslissingsstatus)

→ Anderzijds kan het ook voorkomen dat een leerling al veel geëxploreerd heeft, maar nog steeds het gevoel behoudt over weinig informatie te beschikken. Zo'n leerling is dan niet gebaat bij iemand die hem stimuleert om meer te exploreren. De begeleider zal dan veeleer moeten werken rond zelfvertrouwen en effectiviteitsgevoelens om het keuzeproses te ondersteunen.

Beslissingsstatus en binden

Op het einde van het tweede jaar secundair onderwijs heeft 80% van de leerlingen al (min of meer) een keuze gemaakt (zie figuur 1). Dit betekent dat een vijfde van de leerlingen nog geen studierichting gekozen heeft op het einde van het schooljaar! In principe zit het merendeel van deze leerlingen voor de school in de fase van 'verhoogde zorg'. Detectie en gerichte interventie, bijvoorbeeld in de vorm van een keuzegesprek, kunnen deze leerlingen een stap vooruit helpen. Leerlingen die in deze fase de stap vooruit niet zetten, dient het schoolteam toe te leiden naar de CLB-medewerker (zorgfase 2). Deze kan, bijvoorbeeld aan de hand van een beslissingsrooster of andere vormen van beslissingsondersteuning, de leerling helpen bij het maken van een beslissing.

Ook kan de CLB-medewerker samen met de leerling verkennen of de keuze-problemen samenhangen met meer algemene problemen (bv. rond identiteitsvorming, angst, algemene besluiteloosheid, opvoeding). Uiteraard hoeft er niet gewacht te worden tot het einde van het schooljaar om het CLB in te schakelen als blijkt dat de leerling geen studiekeuze kan maken, maar kan de school ook bij problemen met de andere studiekeuzetaken de leerling doorverwijzen naar het CLB.

Van de groep leerlingen die een keuze hebben gemaakt of die nog geen definitieve keuze hebben gemaakt maar al wel een voorkeur hebben, geeft 84% aan dat ze achter hun keuze staan.

→ Hoewel de meeste leerlingen zich identificeren met hun keuze, heeft een op zes leerlingen nog twijfels. Voor hen is het belangrijk om niet te vroeg met de keuzebegeleiding te stoppen. Als keuzebegeleider kan men bijkomend nog vragen stellen als 'Waarom twijfel je? Wat kan je zekerder maken? Wat heb je nodig om je doel te realiseren? Wie kan je daarbij ondersteunen?'. Hoe zeker de leerling is van zijn keuze dient expliciet meegenomen te worden in de begeleiding.

BOX 2: VERSCHILLEN TUSSEN JONGENS EN MEISJES?

Voor elk van de schalen onderzochten we of er significante verschillen bestaan tussen jongens en meisjes. Voor de schalen 'Oriënteren', 'Exploreren van zichzelf' en 'Kennis zelf en omgeving' scoren de meisjes gemiddeld hoger dan de jongens. Op de andere schalen ('Exploreren van omgeving', 'Beslissingsstatus' en 'Binden') worden er geen significante geslachtsverschillen gevonden. De gemiddelden voor jongens en meisjes staan in tabel 4.

Tabel 4. Gemiddelde scores op de studiekeuzetaken voor jongens en meisjes

Keuzetaak (antwoordschaal)	Jongens	Meisjes
Oriënteren (1-5)	3.29	3.44*
Exploreren van zichzelf (1-3)	1.99	2.06*
Exploreren van omgeving (1-3)	1.80	1.78
Kennis zelf en omgeving (1-5)	3.73	3.84*
Binden (1-5)	3.89	3.83

* Gemiddelde verschilt significant van dat van de jongens.

Belang van studiekeuzetaken voor studiesucces

Eerder onderzoek toonde dat het goed doorlopen van de studiekeuzetaken in het zesde jaar SO belangrijk is voor studiesucces in het hoger onderwijs (4, 5). In ons onderzoek gingen we daarom na of we een verband kunnen vinden tussen de mate waarin leerlingen werk maken van hun studiekeuze bij de overgang van de eerste naar de tweede graad en hun studiesucces in de tweede graad. Daartoe kregen de leerlingen die we in het tweede jaar bevroegen over de studiekeuzetaken het daaropvolgend schooljaar opnieuw enkele vragenlijsten aangeboden.

In het derde jaar SO vond de bevraging plaats in het derde trimester. Op dat moment vroegen we o.a. aan de leerling:

- zijn totaalpercentage op het kerstrapport;
- de proportie vakken waarvoor de leerling een onvoldoende had behaald op het kerstrapport;
- een inschatting van de kans op een A-attest op het einde van het schooljaar;
- de tevredenheid over de gekozen studierichting (bv. 'Ik denk dat de studierichting die ik momenteel volg een goede keuze is voor mij').

Via een lineaire regressieanalyse (zie Figuur 2 voor een samenvatting van de resultaten) gingen we telkens na of de uitvoering van de keuzetaken een effect had op een van de vier uitkomsten in het derde jaar SO.

De leerkracht is niet vaak een aanspreekpunt bij het maken van een studiekeuze.

De resultaten tonen dat geen enkele studiekeuzetaak voorspellend was voor het behaalde resultaat met kerst in het derde jaar SO. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de deelnemende scholen verschilden in de manier waarop ze punten gaven en dat het behaalde percentage daarom een minder goede indicator is van studiesucces.

De andere twee indicatoren van studiesucces in het derde jaar SO (de verhouding van het aantal onvoldoendes ten opzichte van het totaal aantal vakken en de ingeschatte kans op een A-attest) worden wel voorspeld door de schaal 'Kennis zelf en omgeving' op het einde van het derde jaar SO. Leerlingen die in het tweede jaar SO aangeven meer informatie te bezitten over zichzelf en de omgeving behalen dus minder onvoldoendes in december in het derde jaar SO en schatten hun kansen op een A-attest op het einde van dat schooljaar ook hoger in.

Tevredenheid met de studierichting in het derde jaar SO blijkt samen te hangen met de schalen 'Kennis zelf en omgeving' en 'Binden aan de keuze' in het tweede jaar. Dit betekent dat leerlingen die in het tweede jaar SO aangeven meer informatie te bezitten over zichzelf en de omgeving en zich bovendien meer identificeren met hun studiekeuze, een jaar later meer tevreden zijn met hun gemaakte studiekeuze.

→ De hoeveelheid informatie die de leerling denkt te bezitten en de mate waarin hij zich verbindt of identificeert met zijn keuze in het tweede jaar SO blijken voorspellend te zijn voor studiesucces in het derde jaar SO (nl. aantal onvoldoendes en tevredenheid). Bij keuzebegeleiding is het daarom belangrijk om goed in te zetten op deze twee elementen in het keuzeproces.

Dit betekent niet dat de andere studiekeuzetaken, die niet rechtstreeks samenhangen met studiesucces in het derde jaar, niet belangrijk zouden zijn. Zoals uit de correlaties blijkt, hebben 'Oriënteren', 'Exploreren van zichzelf' en 'Exploreren van de omgeving' ook een positief verband met de vermeende hoeveelheid informatie. Beslissingsstatus heeft een positief verband met zowel de hoeveelheid kennis die de leerling meent te bezitten als met binden aan de studiekeuze. Werken aan oriënteren, exploreren en beslissingsstatus kan dus ook samengaan met hogere scores op vermeende hoeveelheid informatie en binden, wat op zijn beurt een positief effect heeft op studiesucces in het derde jaar.

Kort en bondig: wat betekenen deze resultaten voor OLB?

Bij het kiezen van een studierichting bij de overgang van de eerste naar de tweede graad van het secundair onderwijs, doorloopt de leerling idealiter een aantal studiekeuzetaken:

- oriënteren (waarbij de leerling zich bewust wordt van het feit dat hij een keuze moet maken en bereid is om zich voor deze keuze in te zetten);
- exploreren van zichzelf (om zicht te krijgen op de eigen kenmerken);
- exploreren van de omgeving (de leerling zoekt naar informatie over de verschillende studierichtingen);
- een studierichting kiezen;
- binding aangaan met de gemaakte keuze (de leerling heeft het gevoel deze studierichting zelf gekozen te hebben en staat volledig achter zijn keuze).

Figuur 2. Voorspellende waarde van de studiekeuzetaken in het tweede jaar SO voor studiesucces in het derde jaar SO.

De mate waarin een leerling zich identificeert met zijn keuze in het tweede jaar SO is voorspellend voor zijn studiesucces in het derde jaar SO.

Daarnaast speelt ook de kennis die de leerling denkt te hebben over zichzelf en zijn omgeving (het gevoel dat een leerling zichzelf en de studiemogelijkheden voldoende kent) een rol bij het maken van een kwaliteitsvolle keuze. Een leerling die zichzelf (capaciteiten, interesses, studieaanpak) en de keuzeoptyes goed kent en het gevoel heeft helemaal achter zijn keuze te staan, heeft de meeste kansen op een succesvolle transitie van de eerste naar de tweede graad.

Uit ons onderzoek kunnen we voor onderwijsloopbaanbegeleiding besluiten dat:

- leerlingen een goede studiekeuze willen maken, maar dit beschouwen als iets dat zij moeten doen en waar zij niet veel zin in hebben om over na te denken. Bij onderwijsloopbaanbegeleiding is het daarom belangrijk om te benadrukken en als het ware uit te stralen dat het mogen maken van een keuze een kans is voor leerlingen om richting te geven aan hun eigen leven;

- leerkrachten beperkt aangesproken worden door leerlingen om hen te helpen reflecteren over de eigen interesses, studievaardigheden en mogelijke geschikte studierichtingen. Een uitnodigende houding en reflectieopdrachten in de klas kunnen hier het studiekeuzeproces mee op gang brengen;
- hoewel leerlingen weinig aan exploratie doen, ze wel het gevoel hebben voldoende geïnformeerd te zijn. Bij studiekeuzebegeleiding is het daarom belangrijk om na te vragen of de leerling het gevoel heeft over voldoende informatie te beschikken, maar ook om dit gevoel te confronteren met de exploratie die de leerling daadwerkelijk uitgevoerd heeft;
- onderwijsloopbaanbegeleiding niet mag stoppen als de leerling een keuze gemaakt heeft. Het gevoel hebben dat men zich volledig achter de gemaakte keuze kan scharen en zich ermee kan verbinden, is een belangrijke voorspeller van tevredenheid met de gemaakte keuze in het derde jaar;

- het gevoel goed geïnformeerd te zijn en de binding aan de gekozen studierichting doorslaggevend blijken te zijn voor het studiesucces in het derde jaar.

De STV-2 kan bij een vastlopende keuze gebruikt worden om te peilen naar de voortgang in het studiekeuzeproces dat de leerling maakt. De vragenlijst geeft inzicht in hoever de leerling staat voor elk van de studiekeuzetaken. De vragenlijst kan een begeleider helpen om de keuzebegeleiding beter af te stemmen op de noden van de leerling. Na het invullen van de vragenlijst dient de leerling actief betrokken te worden bij de bespreking van de resultaten. Op die manier vergroten we zijn betrokkenheid op de studiekeuze en bouwen we mee aan loopbaancompetenties die hij bij latere studie- en loopbaankeuzes nog zal kunnen benutten.

Vanaf 1 oktober kan men toegang vragen tot het gebruik van de vragenlijsten uit de OLB-batterij, waaronder de STV-2 (zie info op p.15 in dit nummer). Informatie over waar de handleiding verkrijgbaar is, de kostprijs en de modaliteiten voor toepassing en gebruik, worden via de nieuwsbrieven van de verschillende CLB-koepels bekend gemaakt.

VAN ONDERZOEK NAAR DE PRAKTIJK: SAM

Sam is 14 jaar en volgt in het tweede jaar de basisoptie agro-biotechniek. In december behaalde hij op school 71,8% en had hij geen onvoldoendes. Wiskunde en Engels zijn z'n sterke vakken, voor Aardrijkskunde en Frans behaalt hij minder goede resultaten. Hij houdt van Muzikale Opvoeding en Lichamelijke Opvoeding, omdat - naar eigen zeggen - voor deze vakken minder concentratie vereist is.

In de klas werd het keuzewerkboekje 'Op stap naar 2e graad' ingevuld. Bij deze methodiek hoort een informatiegedeelte over de verschillende studierichtingen. Half februari gaf de CLB-medewerker in de klas een overzicht van de verschillende studierichtingen die er bestaan en legde hij ook uit hoe de leerlingen zelf aan de slag kunnen met Onderwijskiezer. Volgens Sam werd er verder niet met het keuzewerkboekje gewerkt in de klas.

Begin april wordt op een oriënterende klassenraad de keuze die de leerlingen aanduiden na het

invullen van het keuzewerkboekje Op Stap besproken. Omdat Sam geen studiekeuze had opgegeven, wordt na overleg met Sam in een brief aan de ouders gemeld dat Sam nog geen keuze gemaakt heeft en dat de klassenraad aanraadt om zich nog eens goed te informeren over de verschillende mogelijkheden.

Half april komt Sam langs op het spreekuur van de CLB-medewerker. Hij zegt dat hij langs moet komen van zijn ouders omdat hij geen studierichting kan kiezen voor volgend schooljaar. De CLB-medewerker voert een verkennend gesprek en laat Sam de STV-2 invullen om een meer gedifferentieerd beeld te krijgen van welke studiekeuzetaken Sam al heeft aangepakt en welke nog niet. In dit gesprek geeft Sam aan dat hij zich moeilijk kan concentreren omdat de meeste vakken op school hem niet interesseren en saai zijn. Zijn inzet voor huistaken en toetsen noemt hij laag. Hij zegt gemiddeld tien minuten per dag te spenderen aan huiswerk. Hij maakt sommige taken niet of dient ze niet in. Hij zegt dat in zijn agenda regelmatig de opmerking staat dat hij niet oplet tijdens de les.

Op de STV-2 scoort Sam in vergelijking met leerlingen van het tweede jaar SO laag (stanine 2) op de schalen Oriënteren, Exploreren van zichzelf, Exploreren van omgeving, Kennis zelf en omgeving en Binden. Voor de schaal Beslissingsstatus heeft Sam aangeduid dat hij nog geen idee heeft welke studierichting hij volgend schooljaar zal volgen, wat overeenkomt met een zeer lage tot lage score (stanine 1-2). De scores op de STV-2 laten zien dat Sam van geen enkele studiekeuzetaak werk heeft gemaakt.

Bij de bespreking van de testresultaten erkent Sam dat hij, naast het verplicht invullen van het keuzewerkboekje, nog niet bezig is geweest met zijn studiekeuze. Zijn ingevulde boekje heeft hij niet bij zich op dit gesprek omdat hij het kwijt is. De CLB-begeleider vraagt naar het toekomstbeeld van Sam, een job die hij graag zou doen en naar zijn hobby's (oriënteren). Op die manier wil de CLB-begeleider vertrekken vanuit Sams sterke kanten en interesses en wil hij het studiekeuzeproces op gang brengen vanuit iets positiefs en het niet voorstellen als een taak of test waarvoor Sam

Leerlingen exploreren weinig maar hebben toch het gevoel dat ze voldoende informatie hebben (foto: Maarten van den Heuvel)

Referenties

- (1) GERMEIJS, V., & VERSCHUEREN, K. (2006). High school students' career decision-making process: A longitudinal study of one choice. *Journal of Vocational Behavior*, 68 (2), 189-204.
- (2) VAN ESBROECK R., TIBOS K. & ZAMAN M., A dynamic model of career choice development, *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 2005, 5, 5-18.
- (3) GERMEIJS, V. & VERSCHUEREN, K., De keuze van een studie in het hoger onderwijs: het beslissingsproces, risicofactoren, en de samenhang met de uitvoering van de keuze. *Caleidoscoop*, 2007, 19, 2-9.
- (4) GERMEIJS, V., LUYCKX, K., NOTELAERS, G., GOOSSENS, L. & VERSCHUEREN, K. (2012). Choosing a major in higher education: Profiles of students' decision-making process. *Contemporary Educational Psychology*, 37, 229-239.
- (5) GERMEIJS, V., VERSCHUEREN, K., & MELS, F. (2007). Studie- en beroepskeuzeprocessen. In: Verschueren K., Koomen H. (Eds.), *Handboek diagnostiek in de leerlingenbegeleiding* (pp. 181-196). Antwerpen: Garant.
- (6) GERMEIJS, V., & VERSCHUEREN, K. (2006B). High school students' career decision-making process: Development and validation of the study choice task inventory. *Journal of Career Assessment*, 14 (4), 449-471.
- (7) GERMEIJS, V., & VERSCHUEREN, K. (2010). *Handleiding Vragenlijst Studiekeuze Taken (VST)*. Brussel, VCLB Service.

Bron voor pictogrammen bij keuzetaken: www.opstapnaar.be

- 1 We gebruiken in dit artikel de term 'keuzebegeleider' voor verschillende mensen. Afhankelijk van de zorgvraag gebeurt de begeleiding van het keuzeproces door andere actoren zoals leerkracht, interne leerlingenbegeleider en/of CLB-medewerker. Consistent met het idee van het zorgcontinuüm (zie het artikel 'Hoezo, onderwijsloopbaanbegeleiding en diagnostiek?' in dit nummer) verloopt studiekeuzebegeleiding idealiter gefaseerd. In fase 0, de fase van de brede basiszorg, bepaalt de school haar visie op keuzebegeleiding en bepaalt zij hoe de ondersteuning van het keuzeproces van alle leerlingen zal verlopen. Leerkrachten spelen in deze fase een cruciale ondersteunende rol. Ook in de fase van verhoogde zorg (fase 1) probeert de school de leerlingen met een extra OLB-behoefte te begeleiden in het maken van een studiekeuze. Wanneer een leerling ook na dit extra aanbod nog kampt met keuzeproblemen die individuele begeleiding vragen, komt de leerling in fase 2, de fase van uitbreiding van zorg. De CLB-medewerker kan op vraag van de leerling een handelingsgericht diagnostisch traject starten en coachende loopbaangesprekken voeren.

- 2 Overall in de tekst waar 'hij' staat wordt ook 'zij' bedoeld.

gefaald heeft. Sam kijkt graag filmpjes op de computer en speelt spelletjes op de iPad, maar hij heeft geen idee in welk beroep of in welke studierichting dit aan bod kan komen. Hij zit het liefst alleen op zijn kamer en heeft er een hekel aan om in groep te zijn. Hij ziet zich dan ook geen beroep in de sociale sector uitoefenen.

Om Sam te helpen om een beter beeld te krijgen van zijn interesses (exploreren van zichzelf) laat de CLB-begeleider hem de I-Like invullen. De activiteiten van de I-Like waarop Sam een hoge score haalt (score van 6 op een schaal van 1 tot 7), zijn multimediatechnieken, computergebruik, programmeren en elektronica. De CLB-medewerker stelt voor dat Sam de studierichtingen waarin deze interesses aan bod komen, opzoekt aan de hand van Onderwijskiezer (exploreren omgeving).

Tijdens het volgende gesprek vertelt Sam enthousiast dat hij met zijn mama naar een opendeurdag van de richting Grafische Media is geweest (exploreren omgeving) en dat hij volgend schooljaar deze studierichting wil volgen. Ook al

heeft Sam een studierichting gekozen, de CLB-medewerker wil nagaan hoeveel kennis over deze richting Sam denkt te hebben. Hij vraagt aan Sam of hij weet welke vakken hij zal krijgen, wat de moeilijkheidsgraad is en welke opleidingen hij in de derde graad kan volgen. Sam heeft een informatiebrochure meegebracht, maar hij weet enkel dat hij veel uren grafische technieken zal krijgen. Wat dit vak precies inhoudt en welke andere vakken hij nog zal krijgen, weet hij niet. De CLB-medewerker vraagt of Sam iemand kent die deze richting volgt. Omdat Sam zegt niemand te kennen in de studierichting Grafische Media, suggereert de CLB-medewerker dat Sam op zoek gaat naar iemand die deze studie volgt, zodat hij de inhoud van de vakken kan bespreken. Sam neemt zich voor om de informatiebrochure thuis door te nemen en om in zijn klas na te vragen of een klasgenoot iemand kent in de richting Grafische Media.

In het laatste gesprek bevrageet de CLB-begeleider hoe zeker Sam is van zijn keuze (binden). Sam geeft aan dat hij de studierichting graag wil volgen. De neef van zijn buurjongen bleek Grafische Media te

studeren en via hem heeft Sam een aantal cursussen van het derde jaar kunnen inkijken. De inhoud van de vakken spreekt hem erg aan. Sam denkt dat hij zich volgend schooljaar meer zal inzetten voor zijn schoolwerk, omdat hij verwacht dat de leerstof hem meer zal interesseren. Wanneer hem gevraagd wordt wat hem onzeker maakt over zijn studiekeuze, geeft Sam aan dat hij het spannend vindt om van school te moeten veranderen omdat deze studierichting niet wordt aangeboden op zijn school. De CLB-begeleider bekijkt met Sam wat hem zou kunnen helpen bij het maken van deze overstap. Een andere jongen van zijn klas blijkt ook naar die school te gaan, weliswaar in een andere studierichting. Sam gaat aan deze jongen vragen om samen de bus te nemen op de eerste schooldag.

Voor de CLB-begeleider is de studiekeuzebegeleiding daarmee afgerond, maar hij geeft aan Sam mee dat hij altijd opnieuw mag langskomen als hij nog vragen of problemen heeft.